

Віталій ВИЗДРИК

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ЛІВІ ОБ'ЄДНАННЯ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

[Рец. на кн.]: *Малець О. О.* Міжнародні ліві об'єднання у першій третині ХХ ст.: організаційна структура, напрями діяльності. – Львів, 2017. – 282 с.

У сучасних реаліях більшість суспільно-політичних рухів, які існували чи існують в Європі, сприймаються дещо спрощено та узагальнено. Наслідки тоталітаризму радянської епохи та діяльності комуністичних рухів ХХ ст. в державах «третього світу» та їхній вплив на світову історію загалом та історію України зокрема, сформували стереотипне враження про те, що так звані «ліві» суспільно-політичні рухи є апріорі негативними за своїм змістом. Книга Олександра Омеляновича Мальця “Міжнародні ліві об'єднання у першій третині ХХ ст.: організаційна структура, напрями діяльності” є спробою показати спільне та відмінне у різних течіях міжнародного лівого руху, передати усі складнощі чи протиріччя, що існували між лівими об'єднаннями у першій третині ХХ ст.

Монографія О. О. Мальця складається зі вступу, семи розділів та висновків. Завданням монографічного дослідження автор визначив аналіз організаційних засад та напрямків ідеологічно-пропагандистської діяльності міжнародних лівих об'єднань першої третини ХХ ст.: II Інтернаціоналу, III (Комуністичного) Інтернаціоналу, Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу.

У першому розділі своєї наукової роботи автор аналізує наявну в обігу спеціальну наукову літературу, а також джерела для дослідження поставленої проблеми. Водночас впадає у вічі те, що автор зосередив свою увагу на характеристичні наявного історіографічного доробку іноземних, передусім російських дослідників, значно менше уваги приділивши напрацюванням вітчизняних істориків.

Цілком слушно та логічно виглядає загальна характеристика комплексу джерел за запропонованою класифікацією: офіційні документи міжнародних організацій, їхні статuti та документи, що визначали їхню організаційну діяльність; матеріали міжнародних конференцій, з'їздів, конгресів, промови та виступи їхніх лідерів та ідеологів; документи політичних партій, які входили до складу міжнародних лівих об'єднань, а також ухвали центральних інституцій влади СРСР, Німеччини, Франції, Великої Британії та ін.; праці партійних лідерів та ідеологів; періодичні видання; епістолярна спадщина (спогади, щоденники). На основі залучення масиву джерел визначено, де містяться матеріали, потрібні для вивчення зазначеного періоду, та яку спрямованість має переважна більшість матеріалів.

Велику увагу автор приділяє методології дослідження, якій присвячений окремий розділ монографії. Відчувається його намагання уникнути критики щодо висвітлення історії розвитку міжнародних лівих організацій з позиції застарілих принципів радянської історичної науки, що була побудована на засадах марксизму-ленінізму. Доречним видається підрозділ 2.1. «Понятійно-категоріальний апарат», який містить пояснення термінології, що зустрічається у роботі. Як зазначено, О. Малець із одного боку використовує універсальні принципи історичного дослідження, а з іншого – спеціальні історичні методи, що уможливають виявлення причинно-наслідкових зв'язків і безпосередніх закономірностей історичного розвитку суспільно-політичних течій на початку ХХ ст., а також дають розуміння сутності історичного процесу як сукупностей історичних фактів та ситуацій у їх цілісності та історичному зв'язку.

Наступним кроком дослідника (розділ 3) є спроба розглянути історичні умови існування учасників міжнародного соціалістичного руху, об'єднаних у II Інтернаціонал, в умовах суспільно-політичних та соціально-економічних потрясінь початку ХХ ст. У першому підрозділі автор звертається до загальної історичної характеристики розглянутого періоду, роблячи акцент на основних ідеологічних відмінностях, що існували в міжнародному об'єднанні лівих робітничих партій. Дослідник зосередив свою увагу на основних тенденціях розвитку міжнародного соціалістичного руху та його складових – політичних партій та рухів. Цілком слушним виглядає спостереження О. Мальця, що ідеологічні розбіжності залежали передусім від рівня економічного розвитку держави, яку представляли члени тієї чи іншої політичної партії, та містили у собі проблеми співвідношення теорії та практики, політичного співробітництва та способів одержання влади.

У наступних підрозділах дослідник розглядає особливості впливу військових дій у Європі впродовж 1914–1918 рр. на діяльність міжнародних лівих об'єднань, а також на ставленні партій II Інтернаціоналу до революційних подій у Росії у 1917 рр. Автор звертає увагу на той факт, що більшість європейських партій соціалістів засудили тактику «диктатури пролетаріату», яка використовувалась російськими більшовиками для боротьби з політичними опонентами. Водночас, недостатньою видається увага автора до тих політичних рухів та об'єднань, яким імпонувала запропонована більшовиками ідея здійснення «світової революції». О. Малець чомусь мало приділив уваги діяльності так званої «групи Спартака» в Німеччині на порубіжжі 1920-х рр. Це б допомогло збагатити та розширити уявлення про становище соціалістичного руху в Європі та краще показати його різноманітність.

Надзвичайно актуальною є тематика розділу 4, присвяченого передумовам та процесу розколу у II Інтернаціоналі. Чималу увагу автор зосередив на дискусіях учасників міжнародного соціалістичного руху, яких дослідник умовно поділяє на поміркованих «правих», «центристів» та членів «революційного» крила.

О. Малець деталізовано розглянув процес утворення III (Комуністичного) Інтернаціоналу, звернувши увагу не тільки на ідеологічну складову, але передусім на практичні заходи прихильників «революційного» розвитку соціалістичного руху, що об'єдналися навколо російських більшовиків. Цілком слушно він зауважує, що на формування Комінтерну вплинула загальна міжнародна ситуація та відсутність єдності учасників соціалістичного руху, які в умовах Першої світової війни перебували по різні сторони фронту. Автор досить аргументовано пояснює

причини відмови від участі в Комінтерні тих соціалістів, які не бажали брати участь у відновленні діяльності II Інтернаціоналу. Цікавим є твердження автора про те, що Комінтерн із моменту свого утворення у 1919 р. фактично одразу став дієвим механізмом впливу та реалізації російськими більшовиками своїх геополітичних цілей. Зокрема, автор не наводить переконливих доказів такої тези. Доречно би було наголосити, що вплив Комінтерну як елементу зовнішньополітичного впливу СРСР зріс лише після завершення громадянської війни в Росії та поразки революційних рухів в низці держав Європи.

Наступні два підрозділи присвячені висвітленню дискусій учасників міжнародного лівого руху, що стосувалися спроб відновлення діяльності II Інтернаціоналу. Тут дослідник безпосередньо розглядає заходи з відновлення діяльності II Інтернаціоналу, а також утворення «центристами» Віденського 2 ½ Інтернаціоналу. Велику увагу приділено суперечностям між німецькими соціал-демократами з одного боку, та членами лівого руху у Франції, Нідерландах та Бельгії – з іншого. Автор також окреслив ідейно-політичні відмінності між соціал-демократами та комуністами. На його думку, саме таке остаточне розмежування між комуністичним і соціал-демократичним напрямками у міжнародному робітничому русі, а також сприятлива міжнародна ситуація посприяли утворенню Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу. Слід зауважити, що О. Малець дещо спрощено подає характеристику повоєнного становища Європи, а тому фактично неможливо простежити вплив міжнародних відносин на розвиток соціалістичних рухів. Недостатнім є також висвітлення перебігу переговорів учасників міжнародного соціалістичного руху.

Цікавими для дослідження діяльності міжнародних лівих об'єднань матеріали 5 розділу монографії, який цілком присвячено висвітленню організаційної та пропагандистської діяльності Комуністичного Інтернаціоналу. Автор побудував розділ за хронологічним принципом: у першому підрозділі (5.1) він звернув увагу на формування організаційної структури Комінтерну впродовж його діяльності, а у наступних підрозділах висвітив ідеологію та практичні кроки Комінтерну з її втілення у світовому масштабі. Привертає увагу обсяг посилок автора на джерельні матеріали, що присвячені діяльності Комінтерну, що дає підстави вважати, що дослідник намагався якомога ширше дослідити діяльність цього міжнародного об'єднання. Водночас, у розділі зовсім немає згадки про українських комуністів, які також брали участь у діяльності Комінтерну. Аналіз наявних джерел та праць істориків привів автора до висновку про те, що Комуністичний Інтернаціонал залишався вкрай централізованою міжнародною організацією, яка була водночас зручним інструментом пропаганди офіційної політики СРСР впродовж усього часу свого існування. Переломним у діяльності Комінтерну стало остаточне закріплення Й. Сталіна при владі в СРСР. У подальшому організація відіграла дедалі меншу роль у міжнародному соціалістичному русі.

У наступному розділі свого дослідження О. Малець зосередив увагу на діяльності Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу. У певній мірі цей розділ перегукується із фактами, викладеними у підрозділі 4.3 «Утворення Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу», та містить основні аспекти та історичні наслідки окремих подій розглянутого історичного процесу. На жаль, треба констатувати обмаль цитувань автором документів, що стосуються діяльності об'єднання у зазначений

період. Натомість він цитує опубліковані праці провідних діячів СРІ, а також посилається на уже наявні дослідження із заданої проблематики. У цілому складається враження, що шостий розділ монографії має значну інтерпретаційну складову.

Динамічний та цікавий 7 розділ присвячений аналізу «українського питання» у діяльності Комінтерну та Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу. Саме цей розділ є найбільш важливим у роботі з точки зору практичного застосування дослідниками української історії першої половини ХХ ст. У ньому автор зосередив увагу на діяльності провідних українських політичних сил міжвоєнного періоду, зокрема УРП, УПСР, УСДРП та КПЗУ, в умовах існування двох, фактично протидіючих об'єднань соціалістів. Автор наголошує на важливості «українського питання» для українських політичних партій в умовах перебування земель Східної Галичини у складі Польщі. Водночас О. Малець звертає увагу, що захоплення ідеологією різних міжнародних лівих об'єднань у кінцевому підсумку переросло в розчарування та спробах дистанціюватися від їхньої діяльності. Цілком слушно автор зауважує, що українські політичні сили не мали належного потенціалу, щоб «бути почутими» у Європі. Самі ж лідери СРІ та Комінтерну в умовах росту популярності націонал-соціалізму в Європі перенесли свою увагу на боротьбу з цим ідеологічним супротивником. Цілком доречним було використання в розділі більшої кількості посилань власне на матеріали Комінтерну та СРІ і не зосереджувати свою увагу на документах, що висвітлювали ставлення тодішніх українських політичних партій до зазначених міжнародних лівих об'єднань. Це дозволило розширити дослідження та збагатити його окремими цікавими фактами.

Основні результати та теоретичні положення монографії О. Мальця сформульовані у висновках та положеннях. Висновки у повній мірі побудовані на викладених у розділах книги фактах, оцінках та судженнях.

Монографія О. Мальця дає скласти цілісне уявлення про задекларовану автором проблему, завдяки системному описові структурних підрозділів роботи, чіткому викладові матеріалу, а також зваженості та аргументованості висновків, які автор подає наприкінці кожного з розділів. Судячи із прочитаної книги, науковець провів цілісне та неупереджене дослідження поставленої перед собою проблеми. Зважаючи на структуру роботи, обсяг використаних джерел, передусім архівних матеріалів, та опрацьованої історіографії, їхню інтерпретацію та аналіз, а також лаконічності та обґрунтованості висновків можна з упевненістю стверджувати, що О. Малець вирішив поставлені перед собою завдання. Поява нової праці з історії суспільно-політичних рухів, якою стала монографія Олександра Мальця, звернення до джерел, що є дотичними до історії розвитку українських земель, їхня професійна інтерпретація значно сприяють збільшенню потенціалу здобуття наукових знань та уможливають подальше комплексне дослідження у вивченні історії ХХ ст.